

४.७ बालबालिकामा कुपोषणको प्रभाव

परिचय

मानव विकास सूचकाङ्कमा सबैभन्दा पुछारमा रहेको बाजुरा जिल्लामा कुपोषणका कारण स्वामी कार्तिक खापर गाउँपालिका-१ मुक्तिकोट गाउँमामात्रै ०७९ सालमा आठ जना बालबालिकाको मृत्यु भएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, बाजुराको तथ्याङ्कमा उल्लेख छ। बालबालिकाको स्वस्थ जीवनका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी तथा संवैधानिक व्यवस्थाहरू गरिएको भए पनि सुदूरपश्चिम प्रदेशका अधिकांश जिल्लामा आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक र सांस्कृतिक रूपले पछाडि परेका समुदाय र परिवारका बालबालिकाहरू कुपोषणका कारण पीडित हुँदै आएका छन्।

बाजुरा जिल्लाका दुर्गम बस्तीका विपन्न परिवारका बालबालिकामा शरीरलाई आवश्यक हुने पोषणयुक्त तत्वहरूको अभावले विभिन्न प्रकारका कमजोरी तथा दुब्लो पातलो हुने अवस्था विद्यमान छ। कुपोषणको कमी भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरू शारीरिक र मानसिक रूपमा कमजोर र अशक्त अवस्थामा हुन्छन्। जिल्लाका अति विकट गाउँबस्तीहरूमा कुपोषणको प्रकोप बढी पाइन्छ। गरिबी, अशिक्षा र चेतनाको अभाव स्वास्थ्य सेवा तथा स्तनपानको कमी यहाँ देखिएको कुपोषणका प्रमुख कारण हुन्।

बालबालिकाहरूलाई स्वस्थ राख्नका लागि तथा कुपोषणबाट बचाउन पर्याप्त स्तनपान, नियमित ताजा फलफूल, हरिया सागसब्जी, पौष्टिक आहार, स्वच्छ तथा सफा खानपान, हेरचाह तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचका उपायहरू अपनाउनुपर्ने हुन्छ। जिल्लाका दुर्गम गाउँबस्तीमा यस प्रकारको व्यवस्था छैन। कुपोषणको मुख्य कारण गरिबी नै हो। दैनिक छाक टार्न धौ-धौ हुने परिवारले पोषिलो खानेकुरा खान नपाउँदा कुपोषणको मारमा बालबालिकाहरू पर्दै आएका छन्। बाजुरा जिल्लाका नौ ओटा स्थानीय तह मध्ये स्वामिकार्तिक खापर गाउँपालिका सबै भन्दा बढी कुपोषित स्थानीय तहका रूपमा रहेको छ। यस गाउँपालिका-१ अन्तर्गत पर्ने मुक्तिकोट गाउँ सबै भन्दा बढी कुपोषित बालबालिका भएको गाउँ हो (थापा, २०८०)।

बाल अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, १९८९ को धारा ६ अन्तर्गत बालबालिकाको दीर्घजीवन र विकास एवम् धारा २४ अन्तर्गत स्वास्थ्यसम्बन्धी अधिकारमा बालबालिकाको बाँच्न पाउने तथा स्वस्थ जीवनको अधिकारसम्बन्धी व्यवस्था सुनिश्चित गरिएको छ।

नेपालको संविधानको मौलिक हक अन्तर्गत धारा ३० को उपधारा (१) मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वस्थ र स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकको व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी धारा ३५ को उपधारा (१) मा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने र आवश्यक स्वास्थ्य सेवाबाट कसैलाई वञ्चित नगरिने, धारा ३६ को उपधारा (२) मा खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुन पाउने व्यवस्था गरिएको भए पनि बाजुरा जिल्लाका अधिकांश हिमाली गाउँपालिका तथा दुर्गमबस्तीका बालबालिकाहरूले समयमै स्वास्थ्य उपचार नपाउने र बिहान बेलुका पेटभर खान नपाउने अवस्था विद्यमान छ।

संविधानको मौलिक हक अन्तर्गत धारा ३९ को उपधारा (२) मा प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार र राज्यबाट स्वास्थ्य, पालनपोषण, उचित स्याहारको हक सुनिश्चित गरिएको छ। राज्यको नीति अन्तर्गत धारा ५१ को खण्ड (ज) (५) र (६) मा नागरिक स्वस्थ बनाउने तथा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको भए पनि नागरिकहरूले त्यसको सहज उपभोग तथा पहुँच नभएको अवस्था छ। सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ दफा ३ को उपदफा (८) मा प्रत्येक महिलालाई आकस्मिक प्रसूति सेवा, आधारभूत आकस्मिक प्रसूति सेवा, बृहत् आकस्मिक प्रसूति सेवा, नवजात शिशुका लागि अत्यावश्यक सेवा र नवजात शिशुको आवश्यक सेवा पाउने अधिकार साथै ऐनले मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यका लागि तीनै तहमा बजेट विनियोजन तथा अनुदानसम्बन्धी बाध्यकारी व्यवस्था सुनिश्चित गरेको भए पनि त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा प्रभावमा चुनौतीहरू देखिएका छन्।

कानुनी व्यवस्था र कार्यान्वयन

जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ को दफा ३ को उपदफा (४) मा बालबालिकाको सुरक्षित जन्म तथा स्वस्थ जीवनका लागि खोप सेवा, एकीकृत नवजात शिशु तथा बालरोग व्यवस्थापन, पोषण सेवा, गर्भवती, प्रशव तथा सुत्केरी सेवा जस्ता मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवालगाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको रूपमा परिभाषित गर्दै सो सेवाहरू निःशुल्क रूपमा सबै नागरिकहरूलाई प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा १३ मा बालबालिकाको पोषण तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी अधिकार, दुई

वर्षसम्मका बालबालिकालाई स्तनपान तथा प्रत्येक बालबालिकालाई उचित पोषण, सफा खानेपानी, खोप सेवा, राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्य सेवाको साथै आधारभूत स्वास्थ्य उपचार निःशुल्क प्राप्त गर्ने र दफा १४ मा बालबालिकाको स्वस्थ जीवनका लागि उमेर, रूची र आवश्यकता अनुसार खेलकुद, मनोरञ्जन तथा सांस्कृतिक गतिविधिहरूमा सहभागिताको अधिकार, दफा १७ मा बालबालिकाको स्वस्थ जीवनका लागि हेरचाह, पालनपोषण, वृत्ति विकास, संरक्षण गर्नु परिवार वा संरक्षकको दायित्व हुने स्पष्ट व्यवस्था छ।

कुपोषणविरुद्धको लडाईं

जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र, बाजुराका सूचना अधिकारी मीनप्रसाद जैशीका अनुसार बाजुरामा बालबालिकाहरूमा देखिएको कुपोषणको अवस्था चाहिने भन्दा न्यून पोषकतत्त्व भएको अवस्था हो। पेटभर खान पाउनु नै यहाँको मुख्य चुनौती हो। यस जिल्लामा पाँच प्रतिशत भूमिहीन सुकुम्बासीहरू रहेका छन्। आफ्नो उत्पादनले ३ महिनामात्रै खानपुग्ने परिवारको सङ्ख्या ४० प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी आफ्नो उत्पादनले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार सङ्ख्या १० प्रतिशत मात्रै छ। जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र, बाजुरामा उपलब्ध तथ्याङ्कअनुसार जिल्लाको कूल जनसङ्ख्यालाई करिब २८ हजार मेट्रिक टन खाद्यान्न आवश्यक पर्ने भए पनि जिल्लाको उत्पादनबाट २४ हजार मेट्रिक टन मात्रै उपलब्ध हुने गरेको छ। ४ हजार मेट्रिक टन खाद्यान्न वार्षिक रूपमा अपुग हुने गरेको छ।

उक्त अपुग खाद्यान्न विभिन्न बाह्य स्रोतहरूबाट आपूर्ति हुने भए पनि जिल्लामा हरेक वर्ष खाद्य सङ्कट तथा भोकमरी हुने गरेको छ। खाद्य समस्याका कारण नै बालबालिकाहरू कुपोषणको शिकार हुँदै आएका छन्। न्यून उत्पादन र उपभोग, गरिबी तथा अशिक्षा, सचेतनाको कमी, पुस्तौँपुस्ताको कुपोषण चक्र र खानेबानी तथा व्यवहारका कारण बालबालिकाहरूमा कुपोषणको समस्या उत्पन्न हुने गरेको छ (जैशी, २०८०)। कुपोषणको समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न विभिन्न निकायहरूबाट स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षाका बारेमा तालिम तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएका छन्।

खाद्यान्न आपूर्तिमा सहजता अथवा खाद्यान्नको उपलब्धताको सुनिश्चितता, विशेषगरी तरकारी तथा फलफूलको उपभोगमा वृद्धि ल्याउन एक घर एक करेसावारी अभियान, कुपोषणका हिसाबले जोखिमयुक्त समुदायमा विशेष लक्षित कार्यक्रम, खाद्यान्न उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने गरी उन्नत वीड वितरण, कृषक पाठशाला तथा तालिम सञ्चालन, रैथाने बालीको

उत्पादन, प्रवर्धन र उपभोगमा जोड दिने कार्यक्रम, आयआर्जन वृद्धि गरी आमदानी बढाउने र रोजगारी सृजना गर्ने किसिमका कार्यक्रम, विद्यालय शिक्षामा दिवा खाजाको व्यवस्था, पाँच वर्षसम्मका बालबालिकालाई पोषण भत्ताको व्यवस्था र जुकाको औषधि तथा भिटामिन ए अभियान जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्रले सञ्चालन गर्दै आएको छ।

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालयले सन् २०२२ गरेको सर्वेक्षणमा उल्लेखित तथ्याङ्क अनुसार जिल्लामा ५ वर्षमुनिका बालबालिकामध्ये पुङ्कोपन ४८.८ प्रतिशत, ख्याउटेपना ८.६ प्रतिशत र कम तौल ३०.६ प्रतिशत रहेको छ। वर्षभर पुग्ने खानेकुराको अभाव, सरसफाइको कमी, शुद्ध खानेपानीको अभाव, पोषणसम्बन्धी कम चेतना, स्वास्थ्य सेवाको पहुँचको कमी र स्वास्थ्य सेवा लिनै व्यवहारको कमीका कारण कुपोषण हुने गरेको छ (चन्द्र, २०८०)। प्रजनन उमेरका महिलाहरूमा पनि रक्तअल्पता तथा अन्य प्रकारका कुपोषण देखा परेको, महिलाहरू बच्चादेखि नै कुपोषणको शिकार भई उनीहरूबाट जन्मने बच्चासमेत कुपोषित हुने गरेका कारण कुपोषणको चक्र निरन्तर चलिरहेको अध्ययनबाट देखिएको छ।

कुपोषणलाई न्यूनीकरण गर्न सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारबीच समन्वय गरी प्रदेश सरकार स्वास्थ्य कार्यालयबाट स्थानीय स्तरका स्वास्थ्य संस्थाबाट वृद्धि अनुगमन तथा २७ ओटा ओटीसी केन्द्र स्थापना भई पाँच वर्षमुनिका कुपोषित बालबालिकाहरूलाई आरयुटीएफ उपचार गरिएको, कुपोषण व्यवस्थापनसम्बन्धी स्थानीय स्वास्थ्यकर्मी तथा महिला स्वास्थ्य स्वयम्सेविकाहरूको क्षमता अभिवृद्धि, समुदायस्तरमा कुपोषणसम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि, गैर सरकारी संस्थाहरूको सहयोगमा स्थानीय तहबाट कुखुरा, अण्डा वितरण तथा करेसावारीको अवधारणासम्बन्धी वकालत, बालबालिकाहरूमा पोषण भत्ता वितरण, गर्भवतीलाई भिटामिन ए तथा आइरन चक्की वितरण र स्थानीय तहबाट पोषिलो पिठो वितरण लगायत अन्य क्रियाकलाप सञ्चालन गरिँदै आएको जनस्वास्थ्य अधिकृत चन्दले बताउनु भयो।

मुक्तिकोटको रोग, भोक र अभाव

स्वामिकार्तिक खापर गाउँपालिका-१ मुक्तिकोट २०१८ साल अगाडि 'डुमकोट'का रूपमा परिचित गाउँ हो। सुदूरपश्चिममा 'डुम' शब्द दलितहरूलाई होच्याउनका लागि प्रयोग गरिने गरिन्थ्यो। सरकारी अभिलेखहरूमा यो गाउँको नाम अहिले पनि 'डुमकोट' नै छ। साविकको साप्पाटा गाविस-९ मा पर्ने गैरा, मेला, नाउला, खोली, चुँडकेडाडा, माभवाडा, खोलासा, भैइसाखाली, काडेडिल, मुक्तिकोट र रल्क्या टोलमा ३ सय ९४ बढी परिवार

दलित समुदायको बसोबास छ। माओवादीको भातृ सङ्गठन दलित मुक्ति मोर्चाका कार्यकर्ताहरूले ०५८ वैशाख महिनामा 'डुमकोट' नाम परिवर्तन गरी 'मुक्तिकोट' नामाकरण गरियो (विक, २०८०)। सरकारी अभिलेखमा अहिले पनि 'डुमकोट' नै रहेको पाइन्छ। गाउँको नाम परिवर्तन गरी मुक्तिकोट राखिएको भण्डै २२ वर्ष बितिसक्दा पनि यस गाउँका नागरिकहरूको अवस्था र जीवनमा परिवर्तन आउन सकेको छैन।

मुक्तिकोट गाउँका करिब ४ सय परिवारका लागि रोग, भोक, अभाव जीवनका तीन सत्य बनेका छन्। सदरमुकाम मार्तडीबाट तीन दिन लाग्ने यो गाउँ जिल्लाकै सबै भन्दा गरिब गाउँ हो। स्वामिकार्तिक खापर गाउँपालिकाको तथ्याङ्क अनुसार मुक्तिकोट जिल्लाकै सबै भन्दा बढी कुपोषणबाट ग्रस्त गाउँका रूपमा परिचित रहेको छ। यस गाउँका बालबालिकाहरूको शिक्षा र स्वास्थ्यमा पहुँच छैन। यस गाउँका ६ जना सरकारी जागिरे छन्। दुई जना नेपाली सेनाका जवान, एक जना जनपद प्रहरी जवान, एक जना सशस्त्र प्रहरी जवान, एक जना अहेब र एक जना भेटनरीमा जागिरे छन्। गाउँभरमा माध्यमिक तह उत्तीर्ण एकमात्र महिला छन्। उनी पनि सिन्धुपाल्चोकबाट विवाह गरेर मुक्तिकोट आएकी हुन्। सुक्खा ठाउँ, पहिरोको जोखिम, छरिएर रहेको बस्ती भएका कारण वर्षभर खान पुग्ने खाद्यान्न उत्पादन हुँदैन। आफूहरूको बस्ती स्थानान्तरण नगर्दासम्म गरिबी, बेराजगारी, भोकमरी, कुपोषण लगायतका समस्याहरूबाट मुक्त हुन नसकिने स्थानीयहरूको भनाइ छ। उनीहरूका अनुसार, मुक्तिकोट पहिरो र खडेरीको चपेटामा परेको छ। उब्जाउ जमिन छैन। जनसङ्ख्या बढ्दै गएकोले अब घर बनाउन पनि ठाउँ नपुग्ने अवस्था छ र बस्ती स्थानान्तरणको विकल्प छैन।

गाउँमा साग, तरकारी, फलफूल केही पनि उब्जनी हुँदैन। ठाउँठाउँमा पहिरो खसेका कारण यहाँका दर्जनौँ घर जोखिममा छन्। गाउँमा रोजगारीको उपाय केही नभएका यहाँका प्रायः घरका युवाको एकमात्रै रोजगार गन्तव्य भारत हो। १५ वर्षमाथिका युवा गाउँमा भेटिँदैनन्। उनीहरू भारतको राजधानी दिल्ली, उत्तराखण्डको पौडी, गडवाल, देहरादून, नैनीताल, अल्मोडा, रानीखेत, पिथौरागढ, बागेश्वर लगायत ठाउँमा ज्याला मजदुरीका लागि जाने गरेका छन्। 'कोहीकोही त परिवार बालबच्चासहित पाँच ६ वर्षदेखि उतै छन्।'

'यहाँ बसेर खान पुग्दैन'। उसैत गाउँका प्रायः सबै बालबालिका खान नपाएर कुपोषित छन्। पोषिलो खाना पेट भरी खाना खाउँला भन्दा पनि छाक टार्न काम गर्न कालापहाड जानु पर्छ। गाउँमा सफा खानेपानी

उपलब्ध छैन। पोषिलो खाने कुरा त सपना मात्रै हो। गाउँमा आधारभूत स्वास्थ्य इकाइ छ। दुई वर्ष अघि स्थापना भएको स्वास्थ्य इकाइमा पर्याप्त औषधि नहुने र सबै रोगको उपचार नहुने भएकाले स्थानीय रोग पालेर बस्न बाध्य छन् (कामी, २०८०)।

स्वामिकार्तिक खापर गाउँपालिका-१ मुक्तिकोट गाउँमा २०७९ सालमा कुपोषणका कारण आठजना बालबालिकाको मृत्यु भयो (चन्द, २०८०)। मुक्तिकोट जस्तै कुपोषणका कारण जिल्लामा वर्षेनी अरु बालबालिकाको मृत्यु हुने गरेको छ। उपचारका लागि नल्याइएका बालबालिकाको मृत्युको तथ्याङ्क कुनै निकायमा भेटिँदैन।

गरिबी, अभाव र आर्थिक सङ्कटकटा कारण मुक्तिकोट गाउँका महिलाहरू कुपोषणको दुष्क्रमा फसेका छन्। र, उनीहरूबाट जन्मने बच्चाको असमयमै निधन हुने गरेको छ। साविकको साप्पाटा गाविस-९ मा पर्ने मुक्तिकोट बाजुराको यस्तो गाउँ हो, जहाँ कुनै घरमा यस्तो आमा भेटिँदैनन् जसले सन्तान नगुमाएको होस्। स्वामिकार्तिक खापर गाउँपालिका-१ मुक्तिकोटमा कुपोषणको समस्याका बारेमा २०७८ सालमा विभिन्न सञ्चारमाध्यममा समाचार प्रकाशन भएपछि गाउँपालिकाले कुपोषणका बारेमा अध्ययन गरेको थियो। मुक्तिकोट गाउँका ३ सय ८ परिवारमा कुपोषण दर उच्च रहेको प्रतिवेदनले उल्लेख गरेको थियो। स्वास्थ्यकर्मीको टोली गाउँमा पुगेर स्वास्थ्य जाँच गर्दा ३ सय ४३ जना कुपोषित बालबालिकामध्ये २३ जनामा कडा कुपोषण र ५५ जना मध्यम कुपोषणको रहेको पाइएको छ (चन्द, २०८०)।

बाल विवाह र उच्च जन्मदर मुक्तिकोटका सर्वव्यापक कुपोषणका प्रमुख कारणहरू हुन्। मुक्तिकोट गाउँमा २३ वर्ष पूरा गरेका अधिकांश महिलाहरूले सात भन्दा बढी सन्तान जन्माएको पाइयो। जनसरा विक उमेर ३२ वर्षकी भइन्। उनी १२ पटक गर्भवती भइसकेकी छन्। ३२ वर्षको उमेरमा उनले पाँच छोरा र तीन छोरी गरी आठ सन्तानलाई जन्म दिएको र चार पटक गर्भपतन गरिन्। बढी बच्चाहरू भएकै कारण अहिले विहान बेलुकीको छाक टार्न र परिवार पाल्न उनलाई सक्स भएको छ।

जनसरा जस्तै २८ वर्षीय विजु विकले सात जना सन्तान जन्माइसकेकी छन्। खानलाउन समस्या भएपछि उनलाई नै कुपोषण भएको र दूध नआउँदा ६ महिनाकी छोरीको गत वर्ष मृत्यु भएको उनले बताइन्। ३० वर्षीया रोशनी विकले पनि सात जना सन्तान जन्माइन्। दुई महिनाकी छोरीको चार महिना अगाडि मृत्यु भयो। यी त

केही उदाहरण मात्र भए, गाउँका चार परिवारमध्ये अधिकांश महिलाहरूले धेरै बच्चा जन्माउने, जन्मान्तर पनि कम रहेको पाइएको छ।

धेरै सन्तान जन्माउने महिलाहरूमा पाठेघर खस्ने लगायतका समस्या, भए पनि आर्थिक अभावले रोग पालेर बस्ने र परम्परागत सोचले रोग लुकाएर बस्ने गरेको पाइएको छ। भर्खरै मात्रै मुक्तिकोट गाउँ नजिकै सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था स्थापना गरिएको भए पनि परिवार नियोजनको साधन तथा स्वास्थ्य सन्देशका लागि गाउँमा स्वास्थ्यकर्मी भने आउने गरेको पाइएन। स्थानीय महिलाहरूका स्वास्थ्य समस्याहरू थुप्रै भए पनि लुकाएर बस्ने गरेका छन्। गाउँमा सामान्य जाँच हुन्छ, बाहिर जान पैसा नहुँदा रोग पालेर बस्नु परेको छ। स्थानीयलाई दैनिक खान लगाउन र कसरी छाक टार्ने भन्ने चिन्ता छ, उपचार त टाढाको विषय भयो (विक, २०८०)।

मुक्तिकोट गाउँमा कुपोषणको अर्को प्रमुख कारकका रूपमा बालविवाह पनि रहेको छ। आर्थिक कठिनाइका कारण यस गाउँका धेरै विद्यार्थीहरूले उच्च शिक्षा पढ्न नपाएर विद्यालय छाड्न बाध्य छन्। गाउँ नजिकै कक्षा १० सम्म रघुमाता माविमा पठनपाठन भए पनि उच्च शिक्षा अध्ययन गर्न बाहिर जानुपर्ने बाध्यता छ। तर पढाइका लागि पैसा जोहो गर्न नसकेपछि बालबालिकाहरू विद्यालय छोड्न बाध्य हुन्छन्।

कक्षा १० सम्म जेनतेन पढ्ने गरेको भए पनि उच्च शिक्षाका लागि बाहिर जाने पैसा हुँदैन। बाध्य भएर विवाह गर्ने गरेका छन्। १८ वर्षीया शोभा विकले कक्षा १० सम्म गाउँमै अध्ययन गरेको भए पनि बाहिर गएर थप अध्ययन गर्न नपाएपछि विवाह गरिन्। 'उनीसँगै कक्षा १० सम्म सात जना साथीहरूले पढेको भए पनि अहिले सबै जनाले विवाह गरी सकेका छन्'। एक वर्षयता मात्रै ३० जनाले बालविवाह गरे। बालविवाह यहाँका लागि सामान्य जस्तै रहेको छ। सानै उमेरमा विवाह गर्ने र केटाहरू विहेपछि कामको खोजीमा भारत जाने गरेको पाइएको छ।

सन्दर्भ सामग्री

अनलाइन खबर, (२०७९ वैशाख २९), कुपोषणको मारमा मुक्तिकोट, अनलाइन खबर

<https://www.onlinekhabar.com/2023/05/1305633>

कामी, नरे (२०८० मङ्सिर), कुराकानीमा आधारित, स्थानीय, मुक्तिकोट।

चन्द, महेश (२०८० पुस), कुराकानीमा आधारित, अधिकृत जनस्वास्थ्य कार्यालय, बाजुरा।

जैशी, मिनप्रसाद (२०८० पुस), कुराकानीमा आधारित, सूचना अधिकारी, कृषि ज्ञान केन्द्र, बाजुरा।

थापा, रघुम (२०८० पुस) कुराकानीमा आधारित, सूचना अधिकारी, जनस्वास्थ्य कार्यालय, बाजुरा।

विक, बाजे (२०८० मङ्सिर), कुराकानीको आधारमा, स्थानीय, मुक्तिकोट।

विक, बेलमती (२०८० मङ्सिर), कुराकानीको आधारमा, स्थानीय, मुक्तिकोट।

सिंह, वसन्तप्रताप (२०७९ वैशाख २५), बजेटको बाढीले बगाएन कुपोषण, कान्तिपुर।

निष्कर्ष

नेपाल सरकारले बालबालिकाको हक, अधिकारको सुनिश्चितता गर्नेतर्फ उन्मुख हुँदै कानुनी, नीतिगत, संस्थागत र योजनागत सुधार गर्दै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको भए पनि सुदूरपश्चिम प्रदेशको बाजुरा जिल्लाका दुर्गम गाउँबस्तीमा यसको प्रभावकारिता देखिएको छैन। संवैधानिक तथा कानुनी रूपमा बालबालिकाका अधिकारहरूको सुनिश्चितता गरिएको छ। तथापि, बालबालिकाहरू जन्मनु अघि र जन्मेपछि पनि आवश्यक स्याहार, पोषण, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासबाट वञ्चित हुनु परेको छ।

बालबालिकाको स्वास्थ्य र पोषण सेवा सुविधा पाउने अधिकारको सुनिश्चितता तथा प्रवर्द्धन गर्न विभिन्न खोप, भिटामिन, पोषणयुक्त खानेकुरा लगायत तोकिएको स्वास्थ्य सेवा र औषधि तथा उपचार सेवा दुर्गमबस्तीका बालबालिकाहरूले निःशुल्क पाउन सकेका छैनन्। बालबालिकाहरूका लागि एकीकृत बालस्वास्थ्य एवम् पोषण कार्यक्रम, राष्ट्रिय खोप कार्यक्रम, समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम, सुनौला हजार दिन जस्ता कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका भए पनि मुक्तिकोटका बालबालिकाहरू कुपोषणबाट मुक्त हुन सकेका छैनन्।

पाँचौँ मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनामा स्वच्छ तथा गुणस्तरीय खाद्यान्नमा नागरिकको पहुँच पुऱ्याउने उद्देश्य प्राप्तिका लागि केही क्रियाकलापको व्यवस्था गरिएको छ। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह तीनै तहका सरकारहरूले गर्नुपर्ने क्रियाकलापको व्यवस्था भए पनि कार्यान्वयनमा आउन सकेको छैन। तीनै तहका सरकारले सचेतनाका कार्यक्रम, सुरक्षित गर्भपतनको व्यवस्थापन, पोषण केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन, स्थानीय तहमा बालमैत्री कार्यक्रम तथा नीतिहरू निर्माण र शिक्षा, स्वास्थ्य, समाजिक, पारिवारिक तथा व्यक्तित्व विकासमा सहयोग पुग्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक छ।